

**ROB
VILKINS**

**TERI
PRAČET**

ŽIVOT S FUSNOTAMA

Prevela
Nevena Andrić

Laguna

Naslov originala

Rob Wilkins

TERRY PRATCHETT: A Life with Footnotes

Copyright © Rob Wilkins, 2022

First published as Terry Pratchett: A Life With Footnotes
in 2022 by Doubleday, an imprint of Transworld Pub-
lishers. Transworld Publishers is part of the Penguin
Random House group of companies.

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

**TERI
PRAČET
ŽIVOT S FUSNOTAMA**

Sadržaj

Uvod.	9
---------------	---

PRVI DEO

PRVO POGLAVLJE: Opasni crep, krtica u odeći i bekstvo iz nametnutog kozjeg tora	27
--	----

DRUGO POGLAVLJE: Pozajmljene knjige, Srednja zemlja za samo jedan dan i novosti o Bobu Monkhausu	48
---	----

TREĆE POGLAVLJE: Golišavi časopisi, nepojedene šnenokle i đavolska školska uniforma	64
--	----

ČETVRTO POGLAVLJE: Manjak vafli, pušenje na lulu i epidemija flomasterskih bradavica	90
---	----

PETO POGLAVLJE: Povrće zanimljivih oblika, sudijine gaće i pravi-pravcati skuter iz pakla	107
--	-----

ŠESTO POGLAVLJE: Kokteli od račića, otrovni mikroautomobili i mrtav miš u bombonama	127
--	-----

SEDMO POGLAVLJE: Gađanje čajnicima, smrznute brade i torta od šećernog kristala pored tepiha	150
---	-----

OSMO POGLAVLJE: Grčki gmizavci, kokoške u burićima i sve izuzev solarnog šporeta	168
---	-----

DEVETO POGLAVLJE: Iznenadni vikinzi, biljne antene i svako mora biti svoj sopstveni Trevor	190
DESETO POGLAVLJE: Mučni tresak, prava reč za žuto i četiristo kao cilj	214
JEDANAESTO POGLAVLJE: Topljenje limunskog nuklearnog jezgra, mušičarenje i Laruova Majka Guska .	231

DRUGI DEO

DVANAESTO POGLAVLJE: Šešir lorda Nelsona, vrištavi majmun i tajna šerija	249
TRINAESTO POGLAVLJE: Suvo grožđe u kariju, marmelada i pohromski lim	277
ČETRANAESTO POGLAVLJE: Gumene rukavice, televizijski snobovi i oliveti u opasnosti na stanici Vaterlo.	306
PETNAESTO POGLAVLJE: Softver u zgodnom trenutku, vodoravno bogatstvo i čili s jednim gitaristom	332
ŠESNAESTO POGLAVLJE: Trolovi, ogromni hitovi i plastični zubi	350
SEDAMNAESTO POGLAVLJE: Jedna izvijena obrva, šešir od kaktusa i plameni kaiševi za stopala	380
OSAMNAESTO POGLAVLJE: Vezane kravate, senke u prolazu i terorista iz ritam-sekcije	399
DEVETNAESTO POGLAVLJE: Penušava kafa, otvoreni prozori i šešir sa crnim perjem	419
DVADESETO POGLAVLJE: Podivljala fotelja, škampi za poneti i gorki, gorki kraj	449
Epilog	469
Zahvalnica za fotografije	476

Uvod

Pet meseci pre nego što je umro, Teri Pračet je napisao pet pisa, stavio ih u kovertu, zatvorio i zaključao ih u sef u svojoj kancelariji; bilo je predviđeno da se otvore posle njegove smrti. Ovo pismo je uputio meni:

Viltšir

4. oktobar 2014.

Dragi Robe,

No. Umro sam. Pojedinih dana sam se ionako već osećao kao da me više nema, i sve što sada želim je hladovita, tiha soba i malo mira da saberem smetene misli. Mislim da sam bio dobar, premda sam mogao biti i bolji, ali Teri Pračet je mrtav, a reči su presušile.

Molim te, čuvaj mi Lin. Naruči da se onaj lepi nakit napravi prema mojim nacrtima, predaj joj ga i poruči joj da je volim. Izaberi za nju poklon svakog Božića i za svaki rođendan. Šalji joj cveće. Svake godine izadite na veliku večeru, a i češće ako treba nešto proslaviti, i uz brendi nazdravite uspomeni na mene i na lepa vremena.

Vodi računa o poslu, i posao će voditi računa o tebi.
Za sve što si uradio, za sve ono sitno i ono mnogo krupnije, a i zato što si zakopavao mrtva tela kad je trebalo...
hvala ti.

Nauči da letiš. Sada, odmah.

I pazi na sebe.

Trudi se iz sve snage!

Teri

Da se razumemo od samog početka: za sve one godine kada sam saradivao s Terijem Pračetom nije zapravo bilo nikakvih mrtvih tela koja bi trebalo zakopavati. Terija su ponekad poprilično nervirali ljudi, i svakako (kao što često kažu kad govore o njemu) nije podnosio budale. Ipak, nikad se nije baš *toliko* iznervirao. Dakle, čisto da naglasim zbog ljubitelja ekshumacije i davno zaboravljenih detektivskih slučajeva – knjiga koju držite u rukama nije od te sorte.

Svejedno, u Terijevom životu se, van svake sumnje, dešavalo štošta čemu sam, na svom jedinstvenom radnom mestu, prisustvovao i u čemu sam učestvovao – „sve ono sitno i ono mnogo krupnije“, da citiram Terijevo pismo; plan mi je da ovo u potpunosti bude knjiga od *te* sorte.

Da razjasnimo još nešto: stranice koje slede pokušavaju da prenesu celu Terijevu životnu priču, ne samo onaj njen deo koji se odvijao preda mnom. Svakako ne pokušavam da ispričam *svoj* životnu priču. Ipak, verovatno bi ovde, na početku, trebalo da utrošim malo vremena i objasnim ko sam, otkud sam se uopšte našao u sobi s Terijem i kako to da ja pišem njegovu biografiju.

Dakle, da se predstavim: zovem se Rob Vilkins i trebalo je da budem žena iz sela. Teri je zaključio kako je vreme da nađe sekretaricu, pa je hteo tako nekoga, ukoliko je uopšte imao predstavu šta hoće.

Trebalo je da se dotična javi na oglas u izlogu seoske radnje: najverovatnije penzionerka koja bi mogla da dolazi nekoliko

dana nedeljno i pomaže mu oko svakodnevnih kancelarijskih poslova, malo zavodi dokumenta, možda se pozabavi poreskim odbicima – a možda se, uz malo sreće, i postara da u kancelarijskom frižideru uvek bude mleka za čaj, pa da Teri, koji je uvek zaboravljao tu sitnicu, ne mora da ustaje od stola i vraća se čak do kuće po njega.

Bila bi to osoba (a ovo je bilo važno) koja nije zagrižena čitateljka knjiga Terija Pračeta, inače bi možda htela tu i tamo nešto da pita ili, što je još gore, predlaže. Ili bi – a to bi bilo još gore – imala izvesne *stavove*. Jer, bez želje da zvučim nezahvalno, to bi mu možda skretalo pažnju na nešto nebitno, a čemu onda sve to?

A zašto je Teri uopšte razmišljao o sekretarici... pa, za to u znatnoj meri, mislim, možemo optužiti Džili Kuper. To dvoje sjajnih britanskih pisaca, Džili i Teri, naleteli su jedno na drugo uz kanapee na nekoj izdavačkoj proslavi u Londonu, kako se to ponekad dešava sjajnim piscima. Teri je načuljio uši kada je Džili nehajno pomenula svoju sekretaricu – ženu po imenu Amanda, o kojoj je Džili srdačno rekla da je „dobra i predobra“ i „kao da je iz raja izašla“, i koju je bez oklevanja proglasila „najboljom u struci“.

Teriju nije bilo naročito stalo do statusnih simbola, ali je, kao mnogi pisci, imao tanušnu ali čelično snažnu takmičarsku crtu ličnosti, koja ga je prožimala kao klavirska struna i koja se povremeno mogla okinuti. To se, izgleda, baš tada desilo. Ako je autorki bestselera kao što su *Jahači*, *Suparnici* i *Pogodak!* zvanično potrebna sekretarica, zar iz toga ne proističe da i Teriju, koji je do tog trenutka prodao oko pedeset miliona knjiga na dvadeset devet jezika, takođe treba sekretarica?*

Kako god bilo, hvalospev Amandi je ostavio utisak na Teriju, i nastavio je da mu se mota po glavi, onako lišenoj sekretarskih usluga, dok je te večeri vozio natrag za Viltšir.

* U vreme pisanja ove knjige, 2021. godine, taj broj je otprilike sto miliona knjiga.

Ovo se dešavalo 2000. godine. Teri je imao 52. Živeo je u „Palatici strašnog suda“ – kako ju je zvao – nedaleko od Solsberija. Celu deceniju je bio najprodavaniji pisac u Britaniji – to zvanje je tek nedavno, donekle nevoljno, prepustio autorki po imenu Dž. K. Rouling. Serijal o Disksvetu sada je brojao dvadeset pet romana – na kraju će ih biti ukupno četrdeset i jedan, a napisao je i niz nezavisnih knjiga, uključujući i krajnje uspešan ogranak tog niza sastavljen od dela za mlađe čitaoce. Kao čudesno plodan stvaralac, koji, čini se, nikad nije doživeo ni dva minuta spisateljske blokade (i samim tim je poprilično prezirao tu ideju i one koji su se žalili na nju), Teri je pisao po dve knjige godišnje, a povremeno bi našao vremena da uglavi i treću. Njegova dela su bila neopisivo popularna i toliko sveprisutna da je to legendarno: govorilo se da nijedan voz nigde u Britaniji ne sme da krene dok se ne ustanovi da bar jedan putnik trenutno čita Terija Pračeta.*

Neizbežno, na vrtoglavi uspeh je Teriju odlazilo mnogo vremena, a tu uopšte ne ubrajam pritisak da preda tekstove za sledeće romane. U suštini, bili su to poslovi koje moraš da obavljaš kad si, kako je Teri ironično govorio, *nautor*** . *Nautorska* struka, objasnio bi Teri, značajno se razlikovala od običnog spisateljskog zanata. *Nautorstvo* se prvenstveno sastoji od obaveza koje sprečavaju pisca da piše: u Terijeovom slučaju, u pitanju su, svake godine, bile dve duge i neopisivo posećene turneje po Britaniji, na kojima je potpisivao knjige, kao i još turneja po inostranstvu; radi njih bi stavio crni šešir,

* Takođe se govorilo da se Teri može ponositi činjenicom što je najkradeniji autor u Britaniji; za ovo ga je neko u šali optužio jednom prilikom i ta optužba ga je zauvek pratila. Što se toga tiče, nema dostupnih podataka, ali Teri se svakako nije mnogo bunio. Ako su ljudi u prilici da krađu knjige, to je značilo da je Teri već dobio novac za njih.

** Neprevodiva igra reči. U engleskom *an author* znači autor, a neodređeni član *an* je proklitika, te zvuči kao da je izgovoreno *a nauthor*. (Prim. prev.)

obukao *Leisovu* crnu kožnu jaknu i crne farmerke *Huga Bosa* (i „pošao da promovise album“, kako je voleo da kaže), a bila su tu i gostovanja – u sličnoj odeći – na prepunim tribinama, konvencijama i festivalima; već tada, ovo mu je oduzimalo sve više vremena i snage.

Ipak, teret *nautorstva* neizbežno je pratio Terija i kod kuće, kad bi seo za pisaci sto. Pratio ga je u vidu pisama – čitavih vreća pisama. Čitaoci Terijevih knjiga nisu bili izuzetni samo po brojnosti već i zato što su bili tako snažno i duboko vezani za njegova dela, i mnogi su osećali potrebu da mu pišu. Povrh svega toga, bilo je i poslovnih zahteva; često su ljudi od njega tražili savete ili novac, a u slučaju nešto drskijih pismopisaca, *i savete i novac*. Sve je otišlo toliko daleko da su i samo čitanje pošte i odgovaranje – usrdno, kako je Teriju čast nalagala da to radi – bili posao s punim radnim vremenom, i nije mu ostajalo dovoljno prostora da obavi bilo šta drugo – na primer da piše knjigu. Ili, u Terijevom slučaju, da piše nekoliko knjiga istovremeno. Voleo je da radi na dve, pa čak i tri, paralelno, dok bi se skica četvrte često polako oblikovala negde u polumraku njegovog uma.

Bio je tu i kancelarijski telefon, koji je neprestano zvonio – ljudi su ga zvali u vezi s knjigama, s turnejama i festivalima, ili su tražili intervju i izjave, ili da nešto kaže za rubrike koje je Teri nazivao „Moja omiljena kašika“ u novinskim podliscima.

A Teri, koji se ranije bavio novinarstvom – prvo u štampi, a zatim, s druge strane bodljikave žice, kao portparol za javnost – nije bio u stanju da pusti telefon da zvonu a da se ne javi. Ako propustiš telefonski poziv, propustio si priču. (Terijevo školovanje u novinskoj redakciji prilično je oblikovalo njegov pristup radu, kao što ćemo već videti.)

Povrh svega *toga* bila je tu i licencirana roba. Dotad je već predstavljala značajan, iako sporedan ogranak posla, a ipak je Teri zahtevao poslednju reč kad je u pitanju svaki proizvod u vezi s Disksvetom, od figurica do sveća, od kuhinjskih krpa do

natpisa za vrata, od razglednica do privezaka. Po Terijevom mišljenju, ove stvarčice su predstavljale produžetak sveta koji je stvorio u svojim knjigama i nije želeo da se potkradu greške ili da neko bez dozvole radi šta hoće, pa da iz toga proistekne pogrešno tumačenje sveta i da se čitaoci razočaraju ili da im se, što je još gore, za džabe uzme novac. Bio je to plemenit stav, naročito kada saznate koliko su mu novca – „da ti suze pođu na oči“, kako je Teri govorio – raznorazne kompanije nutkale samo da mu izvuku iz ruku disksvetsku franšizu. Ipak, plemenita načela su neizbežno opterećivala njegovu svakodnevnu organizaciju. Kako je Teri rekao u intervjuu za Klub čitatelja naučne fantastike 1996. godine: „Ako Mikiju Mausu otpadnu uši, onaj fini gospodin Dizni se neće naročito potresti. Ako neko kupi disksvetsku majicu i ona pusti boju, meni će stići mejl.“*

Dakle, uz sve to i još ponešto, Teri se našao u nezgodnom položaju; biti Teri Pračet podrazumevalo je mnogo posla, i to ga je sprečavalo da radi ono zahvaljujući čemu je uopšte postao Teri Pračet. Za to vreme, nekadašnja domaća radinost – jer sporednu sobu u svojoj i Lininoj kućici u Samersetu Teri je svojevremeno proglasio za kancelariju i odlučno je, uveče posle posla, ukucavao po 400 reči u računar amstrad CPC 464 – razvila se do mere koju vlasnik nije mogao ni predvideti i prerasla u multimilionsku međunarodnu kompaniju. Ipak, tu multimilionsku međunarodnu kompaniju i dalje je proživljavao pomalo stihijski duh domaće radinosti.

Na primer, Teri bi u to doba, na kraju radnog dana, snimio sve na disketu, pa bi iz kancelarije sišao u kuću na večeru nakon što bi izvadio disketu iz kompjutera i strpao je u džep na

* Ili, kako se izrazio u intervjuu koji je dao Dejvidu Langfordu za *Ansibl* 1999. godine: „Kad ti otpadne vrh svetlosnog mača iz *Zvezdanih ratova*, Džordž Lukas nikad neće čuti za to. Ali ako je neka sveća pogrešne boje, ja dobijam pogane mejlove.“ Druga franšiza, ista suština – doduše, uz dodatak psovke.

grudima košulje, gde ih je uvek držao. Ipak, kako to već biva, ta košulja je mogla da završi i u korpi za prljav veš. A iz korpe za prljav veš, sasvim logično, mogla je stići i do mašine za veš. Samim tim, ni sam ne znam kako se nikad nije desilo da se roman koji je trenutno pisao, vredan milion funti, propere na šezdeset stepeni a zatim iscentrifugira.

Jednom prilikom je ček od tantijema, vredan malo manje od četvrt miliona funti, stigao poštom, Teri ga je negde spustio, i ovaj je nestao kao da ga nikad nije ni bilo pre nego što su ga unovčili. Ipak, ispričaću celu priču kad dođe vreme za to.

Zasad, recimo naprosto da je Teriju bilo jasno šta mu je potrebno. Trebala mu je žena iz obližnjeg sela.

Umesto nje je dobio mene. Nisam bio iz sela (živeo sam na stotinak kilometara od Solsberija, u Čeltenamu), i nisam sebe smatrao ženom. Niti sam ikad u životu popunio obrazac za odbitak poreza; na prethodnim poslovima mi to uopšte nije bilo potrebno. Niti sam bio penzioner: imao sam dvadeset devet godina. Povrh svih ovih ključnih mana – i to je možda zaista trebalo shvatiti kao upozorenje – veoma sam voleo da čitam Terija Pračeta. Bio sam zagriženi obožavalac, zapravo – toliko sam se redovno pojavljivao u redovima za potpisivanje Pračetovih knjiga još od 1993. (u *V. H. Smitu* u Oksfordu, kad su izašli *Džoni i mrtvaci*) da sam na polici imao primerak romana *Dušmani* iz 1997. godine, potpisan i posvećen „jednom od onih mojih nesrećnika“.

Takođe, zaposlio sam se na, kako bi se reklo, spoljašnjoj margini sedišta pračetovskih operacija. Upoznao sam Kolina Smajta, Pračetovog agenta i čoveka kom je Teri prvom gurnuo pod nos neobjavljeni tekst iskucan na pisačkoj mašini, još 1968, u želji da dobije bar nekakav odgovor. (Kolinov odgovor bio je ovakav: objavio je rukopis, i nikad nije imao razloga da zažali zbog te odluke.) Pošto sam bio iz računarske struke, Kolin me je 1998. godine pozvao da se zaposlim kod njega kao tehnički direktor u *Kolin Smajt pablišingu*, gde mi je zadatak

prvenstveno bio da digitalizujem analognu firmu, smeštenu u Kolinovoj kući u Džerards Krosu.

U ovoj ulozi ponekad bih se javio na telefon kada nas pozove Kolinov najuspešniji klijent. A kada je Teri nabavio prvi rezač CD-ova i mučio se da ga pokrene, glavnog i zapravo jedinog stručnjaka za računare u firmi na pozajmicu su poslali u Solsberi na jedan dan.

Parkirao sam se, sišao nizbrdo do kuće i zatekao poruku prilepljenu za kuhinjska vrata. „Robe: u Kapeli sam.“ Prateći zgodnu, rukom nacrtanu mapu, pokucao sam na vrata i prvi put kročio u samo središte operacije, u epicentar Disksveta na ovom našem loptastom svetu: naročito sagrađenu prostoriju za pisanje s velikim biforalnim prozorom, ogromnom peći na drva i dugačkim zidom koji su prekrivale police za knjige; sve je prožimao miris sredstva za poliranje od pčelinjeg voska, a za velikim radnim stolom presvučenim kožom, jedva vidljiv iza planine od knjiga, časopisa, papira i *koječega*, sedeo je autor.

Bio sam dvadeset godina mlađi od Terija. Takođe sam mu se, kao veliki ljubitelj romana o Disksvetu, veoma divio i pomalo sam ga se pribojavao – a njemu se to, shvatio sam, prilično dopadalo. Ipak, ispostavilo se da imamo ponešto zajedničko. Obojica smo, kao tinejdžeri, spoznali divote vožnje skuterom; i obojica smo bili srećnici čiji su očevi rado provodili večeri i vikende učeći nas da popravljamo dotične skutere. Obojica smo se iz hobija zanimali za elektroniku – čitali smo iste časopise, poštom naručivali iste delove od istih firmi, upuštali se u iste kućne projekte.

„A“, rekao je Teri. „Znači, poznat ti je onaj jedinstveni bol koji doživiš kada se vrućim lemom poliješ po sintetičkim čarapama.“

Jeste mi bio poznat.

Uz to, obojica smo bili od one sorte ljudi koji, čim im stigne novi električni uređaj, istog časa odgurnu neotvoreno uputstvo, skinu oplatu s jedne strane, zavire u unutrašnjost mašine i

smisle šta bi oni tu mogli da izmene, kao u inat proizvođaču, koji bi verovatno više voleo da to ne radimo. U nekom trenutku tokom osamdesetih obojica smo naučili rane modele kompjutera sinkler ZX81 da govore – doduše, Teri je naučio svoj da mu poželi dobro jutro i obavesti ga o najvišoj i najnižoj noćnoj temperaturi u staklenoj bašti, dok sam ja svoj naučio nepristojnim rečima da zabavim drugove. Svejedno, to nas je zbližilo. Na Terija je svakako ostavilo utisak što znam šta je integrisano kolo dženeral instrument SPO256.* Isto tako je ostavila utisak na njega i činjenica da sam mu lako i brzo sredio rezač CD-ova. Sada sam sa uživanjem nosio nadimak koji mi je Teri nadenuo – Kapetan Kondenzator – a to je bilo tek prvo u nizu imena koje mi je nadevao. Usledilo je još poslovnih izleta u Viltšir, po sličnim majstorskim zadacima. U decembru 2000, kada je Teri čuo da više neću raditi za *Kolin Smajt pablišing*, pozvao me je telefonom i pitao da li bih razmislio o tome da postanem njegov lični sekretar.

Pomislilo sam da bi možda bilo zabavno, bar nakratko, kad već toliko volim Terijeve knjige. Istovremeno, to se nije uklapalo u moju ideju dugoročnog posla. Činilo mi se da bih se mogao baviti tako nečim godinu dana, i onda bih jednom mogao da pričam o tome unucima. „Čuli ste za Terija Pračeta? E pa...“

Još sam radio kod njega deceniju i po kasnije, 2015. godine, kada je umro; a radim za njega i sada.

Posao je bio veoma zanimljiv – na jedan neočekivan način. Nisam, na primer, zamišljao da ću uopšte prisustvovati Terijevom stvaralačkom procesu, čak ni kao njegov sekretar. Mislio sam da će se samo pisanje odvijati u samoći, u tišini, iza zatvorenih vrata, dok ja budem sedeo drugde i bavio se drugim stvarima: poštom, porezom, mlekom. I zaista, to mi jeste bio posao. Ipak, Teri je od mog radnog mesta očekivao i nešto

* U suštini, glavni deo jednog ranog uređaja za sintezu govora. Ali verovatno ne moram to vama da objašnjavam.

drugo, što se ispostavilo jednog dana kada je, nakon što je privremeno završio s pisanjem, ustao od računara i obukao jaknu.

„Moram da trknem napolje“, rekao je. „Sredi mi ovo, molim te.“

Prva ruka teksta Terija Pračeta, otkrio sam kada sam se bojažljivo spustio na Terijevu stolicu, bila je vrlo ekscentričan dokument, sa slovima raznoraznih veličina, pa čak i s nasumičnim promenama *boje*. Ipak, zamislite koliko je ovaj zadatak bio uzbudljiv nekom ko je većito grizao nokte u očekivanju sledeće knjige, u očekivanju novih Pračetovih reči. Gutao sam sve što bi Teri napisao; naći se u istoj sobi, čak za istom tastaturom gde su nastajali ti romani, i ne samo usklađivati fontove već, posle nekog vremena, i čitati piscu tekstove naglas da ih on proceni, razgovarati s njim o njima, i na kraju ih zapisivati dok on diktira ono što mu navire u glavu (a ova taktika je odgovarala Teriju i pre onih poslednjih godina, kada više nije bio u stanju da koristi tastaturu)... no, bila je to retka čast.

Što se Terija tiče, mislim da se brzo navikao na ideju da ima „osoblje“, iako nikad to ne bi priznao. Jednog dana je razgovarao telefonom s nekim novinama – ovog puta ne za rubriku „Moja omiljena kašika“, već za bliskog srodnika kašikastog žanra: za „Brzinski intervju“. U jednom trenutku je naslonio slušalicu na ključnu kost i doviknuo preko kancelarije:

„Robe, šta sam uradio da ugodim samom sebi iako mi nije bilo neophodno?“

Imao sam oko sekund da razmislim pre nego što me je Teri prekinuo.

„Nema veze. Unajmio tebe.“

Nekoliko prvih, probnih nedelja na poslu, nije me ostavljao na miru s Džili Kuper i njenom „najboljom sekretaricom u struci“. U nekoliko navrata je pretio (ne ozbiljno, pretpostavljam – ili je možda i bio ozbiljan?) da će me poslati u Glosteršir na jednonedeljnu obuku kod Džili i Amande. Takođe me je mnogo puta otpuštao, ali sam brzo naučio da Teri, kao pisac,

ponekad nešto kaže ogledno, tek da vidi kako zvuči, pa ako se i ti postaviš ogledno i naprosto se sutradan pojaviš na poslu, uglavnom se ispostavi da uopšte i nisi otpušten.

U predgovoru knjizi *Omaška na tastaturi (A Slip of the Keyboard)**, Nil Gejmen je, moglo bi se reći, bespovratno promenio pračetologiju kada je opovrgnuo sliku Terija kao „veselog starog Deda Mrazovog patuljka“; valjda je taj nesporazum uglavnom nastao zbog brade i Terijeve visine. (Bio je visok, u najboljem slučaju, metar i sedamdeset.) Ovaj dobronameran ali sentimentalni prikaz Terija, kako je ukazao Nil, nije uračunavao, između ostalog, njegov bes. „Bes je kod njega uvek prisutan“, pisao je Nil, „to mu je pokretačka snaga.“

No, kao što ćemo videti, ja sam upoznao svih pedeset sedam verzija tog besa. Ipak, takođe sam (baš kao i Nil) shvatio koliko Teri ume da bude velikodušan, koliko je spektakularno zabavan i koliko je sjajno društvo. U toku jedne obične radne nedelje u Kapeli napisao bi ogromnu količinu teksta, a ipak, dok su mu ideje previrale u umu, činilo se da ima sasvim dovoljno vremena za delatnosti koje se mogu zavesti samo pod „z“ kao „zamlaćivanje“. Na primer, ponekad bismo po ceo dan smišljali još složenije i bespotrebne načine da automatizujemo kancelariju. Satima bismo hranili kornjače ili lunjali po obližnjem garden centru. Ponekad bismo odneli ručak u pastirsku kolibu pored reke, koju je Teri restaurirao, pa bismo ostatak popodneva tamo radili.** Ponekad bismo uveče sedeli u opservatoriji bakarnog krova, koju je Teri sagradio na imanju, pili pivo i gledali zvezde, a zatim bismo se, veoma često, preko travnjaka vratili u Kapelu da on otkuca poslednje reči za taj dan.

Te prve nedelje su prošle, i pretnje da će me poslati Džili Kuper da se naučim disciplini postepeno su prestale. Zapravo,

* Zbirka Terijevih prozaističkih tekstova, objavljena 2014.

** U pitanju je autentična pastirska koliba, tek da se zna: to je bilo davno pre nego što je Dejvid Kameron, raniji torijeovski premijer, zauvek ukaljao svaku pomisao na književne poduhvate u kolibama.

sećam se kad smo to poslednji put pomenuli. Pošto sam napravio nekakav propust, iako se detalja više ne sećam, opet se potegla priča o pritvoru kod Džili. Pošto sam nekoliko dana teško radio da se iskupim i, kao svakoj osetljivoj dušici, trebala mi je potvrda da smo se pomirili, naglas sam se zapitao trebali da se pakujem za Glosteršir.

Teri nije ni skrenuo pogled s monitora pred sobom. „Ne moraš da ideš“, rekao je nehajno. „Njena sekretarica je na tek *drugom* mestu u struci.“

Nakon što sam zaslužio Terijevo poverenje, kao da sam mu bio sve potrebniji. Dešavalo se da me pozove uveče ili vikendom: „Šta misliš da dođeš, pa da malo raduckamo?“ Otisnuo sam se s njim na putovanje i bio sam uz njega kud god ga ponese posao. Odnos se produbljivao, i uskoro je bilo jasno da nije u pitanju samo posao već i prijateljstvo.

Kada su Teriju 2007. godine postavili dijagnozu – posteriorna kortikalna atrofija, redak oblik Alchajmerove bolesti – surovo rano, u pedeset devetoj godini, posao njegovog ličnog sekretara neminovno se opet uvećao. Kako je bolest bezosečajno podrivala Terijevu sposobnost da izlazi na kraj sa svojim svakodnevnim potrebama, sve više mu je trebala pomoć onako kako ni on ni ja nismo mogli predvideti. Počeo sam da idem s njim na javne nastupe, da mu čitam kad više nije mogao sam, da mu, u zvanju „čuvara anegdota“, pomažem tokom intervjua pred kamerama. Iz nužde smo postali dvojac. Molder i Skali? Stanlio i Olio? Procenite sami. U svakom slučaju, svrha mog radnog mesta oduvek je bila da se pobrinem za Terijev dar – kako bi on mogao da radi ono što ga je činilo Terijem Pračetom, a sada, dok je časovnik otkucavao, to je postalo još mnogo važnije.

Tih godina je, neizbežno, bilo mučnih i napornih perioda; ponekad su mi, za vreme pisanja ove knjige, sećanja teško padala. Dobar deo vremena sam, kako naknadno shvatam, poricao ozbiljnost onoga što se dešava – činilo mi se da je to

najlakši (i najengleskiji) način da se nosimo s tim. Ipak, Teri je, naravno, radio upravo suprotno: vest o bliskoj smrti primio je hrabro, ne trudeći se da pobjegne od sopstvenih misli, rešen da se javno suoči sa svojim stanjem, a nametnuo je sebi i smeli zadatak da izazove javnu raspravu o asistiranom samoubistvu; ipak (Teri kao Teri) ponajviše se suprotstavljao radom – uz tri televizijska dokumentarca i još sedam bestselera.

I, naravno, dočekaio je ove vesti uz nešto humora – i to humora one večite, terijevske vrste. Kasnije mi je rekao: „Sad izgleda imamo zajednički mozak.“ Bio sam vrlo polaskan.

Ali naravno, kao što je skoro uvek bivalo s Terijem, bila je tu i bomba odloženog dejstva.

„A ako spojiš nas dvojicu“, nastavio je, „možda napraviš jedno donekle pristojno ljudsko biće.“

Teri je često govorio da bi valjalo „odraditi“ autobiografiju. U godinama pre bolesti gotovo stalno je to pominjao samo da bi odmah odbacio dotičnu ideju. Zašto bi, pitao se, čitaoce zanimala priča o čovi koji ustane, doručkuje, napiše izvestan broj reči, ruča, napiše još reči, večera, sa ženom odgleda film ili nešto drugo na televiziji i ode u krevet (nakon što je možda posedeo još malo i napisao još koju reč)?

Nije bio ubeđen da ima dovoljno sadržaja u priči kako je klinac iz jeftine kućice u Bekonsfildu stekao viteško zvanje i ogromnu vilu blizu Solsberija, vođen samo snagom sopstvene mašte; ili u priповesti o tome kako je dečak sa, kako se Teri izrazio, „punim ustima govornih mana“ postao jedan od omiljenih pisaca i govornika sopstvene generacije; ili kako je sasvim prosečan đak mogao da postane počasni profesor Triniti koledža u Dablinu i dobije toliko počasnih doktorata da je počeo gubiti račun.

Pored toga, uvek je trebalo pisati nešto drugo – važnije priče pune mnogo bizarnijih i zanimljivijih događaja.

Nešto ranije 2007. godine, Džeklin Vilson, autorica kojoj se Teri veoma divio, objavila je memoare pod nazivom *Džeki Maštarija (Jacky Daydream)* – priču o svom detinjstvu; ova njena odluka počela je da kopka Terija. Džeklin je bila tri godine starija od Terija i tada je imala šezdeset dve godine. Zašto sada, pitao ju je, i zašto samo taj deo života? Džeklin je odgovorila u šali: „Zato što su mrtvi svi kod kojih bi mogle da se provere činjenice.“ Posle ovoga, Teri je ubrzo zaključio da bi i njemu bilo prihvatljivo da piše memoare tek kad niko od pomenutih ljudi ne bude dovoljno živ da prigovara. Ovo je, naravno, naprosto bio samo još jedan način da se projekat šutne u budućnost, daleko van našeg vidnog polja.

Ipak, pošto je Terijevo pamćenje bilo neposredno ugroženo, mogućnost pisanja memoara sada je delovala drugačije. Još u kolima, dok smo se zajedno vraćali iz bolnice Adenbruks u Kembridžu onog užasnog decembarskog popodneva kada su Teriju saopštili kobnu dijagnozu, on je počeo da priča o autobiografiji – kako bi trebalo da je započne, kako sat otkucava.

Ipak, nismo imali jasnu predstavu koliko nam je ostalo. Godinu dana? Dve godine? Kako da raspodelimo to vreme? Na šta da se on usredsredi? Zapravo smo imali više vremena nego što smo mislili; proći će sedam godina do Terijeovog poslednjeg radnog dana u Kapeli. Ipak, kad se sve sabere, romani su uvek bili najvažniji – prvo *Nacija (Nation)*, na kojoj je Teri radio u vreme kad je dobio dijagnozu, pa zatim *Nevidljivi akademici, Odenuću ponoć (I Shall Wear Midnight)*, *Šmrk, Vrdalama (Dodger)*, *Pod punom parom, Pastirska kruna (The Shepherd's Crown)*... Sve vreme je jurcao da zabeleži te priče.

Ipak, pojedinih dana, kad bi ga uhvatilo odgovarajuće raspoloženje, Teri bi mi rekao da zatvorim fajl romana na kom smo trenutno radili i da otvorim dokument s memoarima, i tog popodneva bi radio na autobiografiji – on bi diktirao, a ja kucao. Počeo je na uobičajeni način, sećanjima iz detinjstva, pa išao dalje, i ponekad mu je išlo lako, a ponekad ne. Kada nam

je ponestalo vremena, baš smo stigli do 1979, i Teri je upravo oblačio odelo (što je bio redak događaj u njegovom životu) kako bi otišao u Bristol na intervju za posao u jugozapadnom odseku Centralnog upravnog odbora elektrana. Fajl je narastao do nešto više od dvadeset četiri hiljade neuređenih, pomalo nepovezanih reči; čekale su da ih Teri dotera – to je bilo od ključnog značaja – a on, ispostavilo se, nikad neće biti u prilici da to uradi. Nameravao je da nazove knjigu *Život s fusnotama*.*

Jasno je samo po sebi da su te reči bile dragocen izvor za predstojeća poglavlja i, kao što ćete videti i sami, citirao sam ih neštedimice. Naravno, sasvim je umereno pitati: da li je Teri iz 2014. bio sasvim pouzdan izvor podataka o sopstvenom životu? Možda i ne. Ali je li Teri kao Teri uopšte to i bio, bez obzira na godine? Za osobu čija su odlučna iskrenost i otvorenost inače predstavljale pravo osveženje, Teri je bio veliki poklonik uverenja da istina ne treba da ometa dobru priču, a naročito ne dobru *smešnu* priču. U ovom njegovom nagonu vidi se uticaj njegove majke koja je, po Terijevim rečima, „bila sklona da malo uglanca činjenice kako bi sjajnije zablistale“. Ipak, Teri je svaljivao krivicu i na dedu sa očeve strane. A jedan njegov ujak ili stric je izgleda za *Dečaćke novine* izmaštao čitavu povest o sopstvenim neumornim i smelim podvizima u Drugom svetskom ratu, zasnovanu na poduhvatu koji se zapravo sastojao od toga što je u Kentu pakovao neko voće u sanduke. Teri mu se zbog tog silno divio.

Kada porazmislite, doterivanje priča, bilo genetsko ili ne, i jeste bilo Terijev posao. I zaista, sve tri struke koje je odabrao – prvo novinarstvo, zatim odnosi sa javnošću, a onda pisanje beletristike – jesu profesije u kojima je istina, u najboljem slučaju, upitna. Za Terija su svakako postojale priče „predobre da se proveravaju“. I uvek je, naravno, bilo moguće da bi priča „predobra za proveru“ lakše dosegla neku krupnu životnu istinu od kakve slabije ali proverene priče.

* Teri je obožavao fusnote.

Ipak, ovakav pristup anegdotama donekle otežava posao biografu, koji ima ozbiljnu dužnost da tvrdnje uporedi s dokazima. A da bi sve bilo još složenije, ponekad me nije toliko zanimalo je li se nešto desilo ili ne; zanimljivije mi je bilo što je Teri tvrdio da jeste. Dovoljno je reći ovo: što se tiče možda spornog sadržaja na predstojećim stranicama, dao sam sve od sebe da se držim istine, onoliko koliko ju je bilo moguće proveriti, dok sam istovremeno pokušavao da ne budem davež i (što je još važnije) trudio se da ne uništim neospornu zabavnu vrednost lepo doteranih činjenica.*

Najprostija – i najtužnija – istina, naravno, glasi: ova autobiografija mora da zauzme mesto na dugom spisku knjiga Terija Pračeta koje nam je jedno nemilosrdno degenerativno oboljenje mozga grubo uskratilo i zato nikada nećemo imati priliku da ih pročitamo. Oni među nama koji su voleli Terija žalili su i zbog tog gubitka povrh tuge zbog gubitka samog Terija; ni jedna ni druga praznina jednostavno se ne mogu popuniti. Ipak, ovde vam, s velikom skromnošću, nudim svoj portret Terija, naslikan po sopstvenom sećanju, po Lininom i Rijaninom sećanju, po sećanjima Dejva Bazbija i Kolina Smajta i mnogih drugih koji su ga dobro poznavali, i po Terijevim sopstvenim sećanjima, onoliko koliko ih je zapisao ili ih podelio s nama.

I probaću da zamislim da onaj Teri koji mi viri preko ramena dok dajem svoj doprinos ovoj priči sve vreme ne govori: „Budalaština! Uopšte nije tako bilo!“, i bar ponekad kaže: „Hm. Pa, valjda je bilo *otprilike* tako nekako...“

* U ovom pogledu, fusnote će nam biti vrlo korisne – zarad unošenja ispravki i drugačijih tumačenja bez kvarenja prvobitne priče.

PRVI DEO

Prvo poglavlje

Opasni crep, krtica u odeći i bekstvo iz nametnutog kozjeg tora

Nikad mašta nije bila samo mašta. Ponekad su, kako je Teri rekao, tvorevine njegovog dečjeg uma bile toliko stvarne i žive da su više ličile na halucinacije nego na maštarije; bile su mu jasne pred očima isto koliko i roditelji, ili njihova kuća, ili selo u kom je isprva živio.

Jednom se smucao po napuštenom krečnjačkom kamenolomu blizu kuće, pa je video riblje kosture kako plivaju kroz zemlju pod njegovim nogama – u njegovoj glavi se to verovatno povezalo s mikrofosilima o kojima je nedavno učio u školi ili, pre će biti, čitao u nekoj knjizi iz biblioteke, ali su oni sada dobili novi život i migoljili su se i jurcali naokolo ispod njega, u krečnjačkoj prašini.

Ili ono kada su ga, s pet godina, povelu da vidi Deda Mraza u robnoj kući *Gemidžis* u Londonu, pa je on, sanjareći, odlunjao od majke; našla ga je kasnije kako se vozi liftovima i sam-samciti plovi između prazničnih ukrasa, zagledan uvis u potpunom zanosu i sasvim nesvestan panike koju je izazvao.

Bilo je važno i nezaboravno i to što je tog dana video Deda Mraza, razume se, premda je Teri priznao da zapravo nije imao hrabrosti da pogleda ovog velikana u oči, pošto, kako se

izrazio, „ne možeš pogledati Boga u lice“. Let do Severnog pola u drvenom avionu, oblaci naslikani na platnu koji su, zahvaljujući obrtanju ručice, škriputavo promicali pored avionskih prozora, grupa patuljaka u odboru za doček – sve to se takođe urezalo u Terijevu maštu. Jedino se nije urezalo tako jako kao čitav svetlucavi univerzum pod jednim krovom – sama robna kuća, ukrašena za Božić.*

A šta je s vozom kojim su tog dana doputovali u grad? Ti vozovi su delovali sasvim prijatno dok si u njima, dok se voziš, ali spolja, na peronu, uz grmljavinu i vijorenje pocrnele vodene pare, dok te naizgled usisavaju u prazninu koju ostavljaju za sobom, hrleći kroz stanicu... ti stvorovi su očito bili živi i nesumnjivo su u pitanju bili *demoni*, zar ne? Petogodišnji Teri je smatrao da jesu.

Kada je, mnogo godina kasnije, u jednom intervjuu izjavio kako „blago halucinira da zaradi za život“, nije to bilo samo slikovito izražavanje. Vrlo je brzo, izgleda, otkrio da štošta postoji unutar nečeg drugog, svetovi unutar svetova, potpuno vidljivi, gotovo opipljivi, i svakako dostupni kao tema za priče ako samo odvojiš malo vremena i prostora da ih vidiš.

Isprva je živio u malom, sasvim nezanimljivom seocetu po imenu Forti Grin, kroz koje biste začas projurili automobilom; bilo je smešteno u uvali blizu Čilternskih bregova u Bakingtonu – „ako je Bekonsfield bio Kendlford, ono je bilo Lark

* U *Gemidžisu* u ulici Haj Holborn, zatvorenom 1972. godine, pedesetih su se očito silno potrudili oko Božića – „SMEH, VRISKA i UZBUĐENJA od jutra do mraka“, kako je pisalo na lecima; nije tu bio samo doživljaj leta avionom kroz pećinu, već i model pruge dugačak dvesta pedeset metara, postavljen za praznike, zajedno s detaljno uređenim prikazom dana i noći. Imali su i odlično odeljenje sa alatom, navodno, premda Teri to nikad nije pomenuo.

Rajz^{**}, kako se Teri izrazio u beleškama za autobiografiju, „ne baš pravo mesto, više kao neki kutak među njivama i šumama, gde je bilo smešteno trideset šestoro ljudi i jedna telefonska govornica.“^{**}

Tu negde su, da napomenemo, bili smešteni i jedna seoska radnja, pab po imenu *Engleski kraljevski steg* i, barem nakratko, ako je verovati Terijevim sećanjima, prodavnica slatkiša. „Znam da je postojala prodavnica slatkiša“, tvrdio je Teri, „zato što sam tamo kupovao okrugle i četvrtaste bombone sa anisom, sladić s limunovim praškom, roze penaste bombone u obliku račića, a sve to za samo jedan farting. Sam bog sveti zna kako je prodavnica uopšte opstajala.“

Zaista, čini se da u Forti Grinu svakako nije bilo dovoljno dece da bi prodavnica slatkiša imala posla, čak i nakratko; Teri se sećao grupe od petoro ili šestoro stanovnika, otprilike svojih vršnjaka, u godinama koje je proveo u kratkim pantalonama, i da su svi zajedno sačinjavali „nekakav večito promenljivi oblak dece koja su se prepirala, išla u istraživanje, tukla se“, smucala se po krečnjačkom kamenolomu, po šumi i poljima i, sve u svemu, unapred se plazila budućim roditeljskim brigama o bezbednoj dečjoj igri. „Padali smo s drveća“, pisao je Teri, „opet se peli, i zatim padali na još zanimljiviji način.“

Forti Grin je bio vrlo mala i prisna zajednica; ako bi jedna majka pozvala dete na ručak, svi bi potrčali kućama. I, što je još značajnije od dece, među tridesetšestočlanim stanovništvom, sećao se Teri, bilo je „starijih, preplanulih profesionalnih

* *Od Lark Rajza do Kendlforda (Lark Rise to Candleford)* poluautobiografska je trilogija britanske autorke Flore Tompson, u kojoj se zaselak u kom je rođena zove Lark Rajz, a obližnje, malo veće mesto Kendlford. (Prim. prev.)

** Ako ne naglasim drugačije, Terijevi citati na ovim stranicama su iz njegove nezavršene autobiografije.

baštovana s pljosnatim kačketima i lulama, koji su se svakog jutra na crnim biciklima spokojno vozili do poslovno razvijenijeg sela Noti Grina, na oko kilometar daleko“, a onda se uveče „podjednako spokojno vraćali, često s nečim privezanim za guvernal – recimo sadnicama kupusa.“

U to doba bilo je to usporeno, mirno i, u suštini, ruralno mesto. Pračetovi su živeli u maloj iznajmljenoj kolibi, u tako skromnim uslovima da je Teriju uvek bilo teško da priča o njima a da ne zvuči kao da je došao na audiciju za *Skeč o četiri Jorkširca*.* („Hodnik? Mogao sam samo da sanjam o životu u hodniku. To bi za nas bila palata...“ – i tako dalje.)

U kući Pračetovih, na primer, nije bilo tekuće vode: svakog jutra Terijev otac bi odvuкао baštensko crevo do hidranta na susednom imanju i sipao vodu u metalno bure u perionici, odakle su je vadili tokom dana. Samim tim, nije bilo ni toaleta gde se mogla povući voda; postojala je „sobica“ u maloj šupi dograđenoj uz zadnju stranu kuće – Terijeva majka ju je stalno zalivala sredstvima za dezinfekciju, a unutra se nalazio hemijski toalet, koji se povremeno morao prosuti u novu rupu u bašti. (Ovo je zvanično važno za najgori posao u domaćinstvu, premda je, navodno, zahvaljujući njemu, paradajz odlično uspevao.)

Na spoljašnjem zidu „sobice“ visilo je limeno korito, i kad bi došlo veče za kupanje, uneli bi ga unutra. Plin za šporet se kupovao iz kamiona koji je dolazio s vremena na vreme, i to u džinovskim plinskim bocama, koje ste morali dokotrljati u dnevnu sobu, a radio (u ovom trenutku nije bilo televizije za Pračetove) napajala je iznajmljena punjiva baterija, velika i teška kao cigla, koju su svakog meseca, na sklepanim metalnim kolicima, teglili do radnje za iznajmljivanje radio-aparata u Bekonsfieldu. Ako ste,

* Ovaj skeč se često pominje kao *Četiri Jorkširca Montija Pajtona*, i zaista, Pajtonovci jesu izvodili neku njegovu verziju kada su nastupali uživo, ali skeč su prvobitno napisali i odigrali Džon Kliz, Tim Bruk-Tejlor, Grejam Čapman i Marti Feldman za varijetetsku televizijsku seriju *Emisija za 1948, konačno*.

u to doba, želeli da slušate emisije *Kod vas u gostima** i *Porodične želje***, a Pračetovi su očigledno želeli, morali ste se potruditi. I premda su imali perionicu, što zvuči pomalo raskošno, uz nju nije postojala kuhinja, tako da je prostorija, kako se Teri izrazio, bila kao „kola bez konja“. Taj skućeni, mračni i pomalo vlažni prostor služio je i kao perionica za veš i kao kuhinja.

Ipak, ma šta mi mislili o tome (ovde se neminovno opet pomalja duh *Četiri Jorkširca*), kuća je Pračetovima barem pružala krov nad glavom – a mnogi britanski krovovi su malčice nastradali između 1939. i 1945, pa ovo i nije bila baš mala stvar. Istina, taj krov nije bio sasvim stabilan, i crepovi su padali uz najmanji podstrek vetra, pa su se ljudi koji hoće da uđu ili izađu osećali pomalo kao da prolaze ulicom u kojoj vrebaju snajperi. „Ako čuješ da crep klizi“, pisao je Teri, „ne bi pokušao da bežiš, samo bi se pribio uza zid i gledao odbegli crep kako sleće sa strehe i razbija se u oštre komadiće tik pred tobom. To čak i nije bilo neobično; radili smo to bez razmišljanja.“

Zamislite racionisanje hrane (putera, mesa, sira, čaja, džema), dugačke konopce pune veša, koji se prostirao četvrtkom, i potpuno odsustvo tinejdžera, pošto još nisu bili izmišljeni, i videćete da je Forti Grin bio slika i prilika polururalne britanske oskudice, kakvu je radnička klasa osećala u prvim posleratnim godinama. U ovim skromnim i ponekad stvarno opasnim uslovima, Dejvid i Ajlin Pračet su uveli u svet novorođenog sina – Terensa Dejvida Džona, koji se rodio u Magelanovoj bolnici u Bekonsfildu 28. aprila 1948. godine. („Ja sam Bik u horoskopu, ali na granici“, primetio je Teri kad je govorio o svom datumu rođenja, „pa verovatno zato nikad ne mogu da nađem pantalone koje su mi taman.“)

* Emisija u kojoj radio-ekipa posećuje gradiće i sela širom Ujedinjenog Kraljevstva, razgovara sa stanovnicima i pušta muziku po njihovom izboru. (Prim. prev.)

** Emisija kojoj je cilj bio da poveže porodice u Britaniji s vojnicima koji su služili u Zapadnoj Nemačkoj ili drugde u inostranstvu. (Prim. prev.)

Beba je kasnila tri dana i pojavila se posle dugog i napornog porođaja, koji je navodno došao kao šlag na tortu posle rizične trudnoće. Možda onda i nije čudo što je, kada su joj u sali za porođaj pružili potomka, Ajlin poželela Teriju dobrodošlicu u svet rečima: „I vreme je bilo“; kasnije je tvrdila kako je na licu mesta rešila da više nikad ne prolazi kroz *tako nešto*.^{*} Ovo je obećala samoj sebi i održala je obećanje. Teri je u porodičnoj kući, u različitim vremenskim periodima, živeo sa kokerom koji je imao vrlo malo mozga, kornjačom po imenu Fidipid po prvom maratonskom trkaču, i australijskom tigricom zvanom Čota, ali nije im se pridružilo još malih Pračeta.

„Uskoro potom“, pisao je Teri o prvim trenucima posle predugačkog porođaja, „predstavili su me ocu, premda se ne sećam tog prvog sastanka.“ S vremenom, pod okolnostima pogodnijim za obojicu, Teri će saznati više o tati, uključujući i važnu pojedinost da on radi kao mehaničar u *Starogradskom auto-servisu* u Bekonsfildu. Dejvid Pračet je bio sitan, mršav, potpuno ćelav, nosio je tanke brkove, i bio je, po sinovljevim rečima „genije za pokvarena kola“. Drugi svetski rat mu je nedavno pružio priliku da usavrši mehaničarske veštine u Kraljevskom ratnom vazduhoplovstvu. Dejvida su poslali u Indiju i, barem kako je pričao Teriju, čini se da je rat proveo bez naročitih muka – uživao je u toplom suncu, neobavezno skupljao dobra imena za australijske tigrice^{**} i majstorski izlazio na kraj s problemima, kao, na primer, kada je popravio automobil komandanta eskadrile, negde u nedodijji, tako što

^{*} Teri je živeo u samrtnom strahu da će negde zakasniti. To naprosto nije trpeo – kod sebe, mnogo više nego kod drugih. Prepušten sam sebi, došao bi na aerodrom toliko rano da bi praktično stigao na prethodni let. Da li je previše nategnuto povezati ove strepnje sa prvobitnim kašnjenjem na svet i sa porodičnom legendom koja se posle izrodila iz toga? Možda, ali Teri je svakako smatrao da je to povezano.

^{**} „Čota“ donekle liči na zvuk koji tigrice ispuštaju, ali znači i „mali“ na hindiju.

je ručno okretao anlaser. Zatim je došao u Bekonsfild, gde su njegovi talenti, čini se, bili lepo prihvaćeni.

„Ako postoje šaptači konjima“, pisao je Teri, „onda je moj otac, kunem se, slušao šta mu govore automobili. Naslonio bi jedan kraj velikog francuskog ključa na uvo, a drugim bi dodirnuo blok motora, i metalna zver bi mu otvorila dušu. Vlasnici prilično skupih kola, kao što su bentli i jaguar, odvozili su automobile u *Starogradski auto-servis* da ih on pažljivo posluša.“ U vreme nemaštine korisno je biti na takvom glasu. Teri se sećao kako se otac uveče vraćao kući, stajao s rukama potopljenim u činiju sapunjave vode i pričao Ajlin koliku su mu napojnicu dale bogate mušterije zbog dobre usluge.

Dejvid je umeo i da vrati kojekakve krtije iz mrtvih, pa su, što je bilo neobično za porodicu u njihovom materijalnom položaju, Pračetovi uvek imali automobil u kom su mogli putovati, jednom prilikom čak i „prilično doteran, aerodinamičan rover P4 – rols rojs za siromašnije“, sa sve upaljačem za cigarete i kožnim presvlakama. Dejvid ga je na kraju preprodao nekom kolekcionaru i, ma koliko doteran taj auto bio, Teri nije bio naročito tužan što mu vidi leđa. „Stalno sam klizio tamo-amoo na zadnjem sedištu, a na dugim putovanjima na more, unutra je smrdelo na mrtvu kravu.“

Još jedno sećanje koje se urezalo Teriju s tih dugih letnjih vožnji (uvek do kornovolske obale): prolazak automobilom kroz „oblake dima i sevanje plamena“ dok su se probijali kroz polja strnjike, koja se u avgustu spaljuje.

Terijeva majka Ajlin Pračet, devojačko Kerns, bila je irskog porekla i odrasla je u istočnom Londonu. Radila je kao sekretarica u *Iston i Rolu*, bekonsfildskoj robnoj kući, i bila je vrlo uspešan knjigovođa; po Terijevim rečima, mogla je da sabere stubac brojeva obrnut naopačke brže nego većina kad su brojevi normalno okrenuti. U to doba narav joj je bila živahna, malčice nestašna; volela je da pleše, da se druži i da pije i rado je prepričavala smešne anegdote. Kasnije, kada joj je

moždani udar oduzeo moć govora, Dejv Bazbi, Terijev blizak prijatelj koji je dobro poznao Ajlin i Dejvida, primetio je: „Kao da joj je nekakav zlonamerni bog oduzeo ono što joj je bilo najdragocenije.“

Ipak, ujedno je bila i snažna, dominantna žena i majka i vrlo izričito je ona bila glava porodice. Dejvid, sa kojim je izgleda bila od sedamnaeste godine, u potpunosti je bio pod njenom vlašću, ovo je veselo priznavao i činilo se da je sasvim zadovoljan. Teri je, sa svoje strane – kao što je to često slučaj s jedincima – osetio na svojoj koži i vrline i mane majčine nepodeljene pažnje, ali i pritisak, pošto su na njega bile usmerene sve njene posleratne nade i stremljenja.

„Oboje mojih roditelja se nadalo boljem svetu“, pisao je Teri. „Majka je, međutim, izričito smatrala da treba napredovati u *ovom* svetu, i premda to tada nisam znao, slutim da sam joj ja bio dotično sredstvo napretka. Svemirska trka* će početi tek malo kasnije, ali ona se već spremala da me lansira u visoku orbitu – makar i za uši.“

Prvo svedočanstvo tih krupnih ambicija ukazalo se, možda, kada su trogodišnjeg Terija otpremili u vrlo istaknut vrtić u lisnatijem delu Bekonsfilda. Upravnice su bile dve otmene postarije dame, i kada se Teri svega prisetio, učinilo mu se da je vrtić ličio na stare ženske škole iz tridesetih godina dvadesetog veka – bilo je to mesto predviđeno prvenstveno da se deca iz viših staleža nauče veštinama koje se cene u društvu i, pre svega, lepom vaspitanju. Imajući u vidu koliko su godina imali Teri i njegovi vršnjaci, ovo se u velikoj meri svodilo na učenje dece da dignu ruku kad moraju u toalet, ali su na programu, čini se, bili i gimnastika i (Teri je uzdrhtao dok se prisećao) folklor.

A bilo je tu i mirisanje cveća, kom je barem Teri pristupio poletno.

* Nezvanično takmičenje u istraživanju svemira između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza. (Prim. prev.)

„Jednog dana, jedna od tih žena je donela iz bašte vanredno lepe ruže i svakom dala po jednu da pomiriše, recitujući:

*Pitam se pitam, možda neko zna
Ko živi u srcu baršunastih ruža.
Možda vilenjak ili palčica?
Ili možda sama vilinska kraljica?*

Nemam pojma na čemu je bila, ali ja sam se uradio od mirisa ruže. Sam bog sveti zna kako je to uticalo na mene, ali padaju mi na pamet jedan ili dva odgovora na to pitanje.“

Ko zna kako bi se sve završilo da se Terijevo školovanje nastavilo u ovako prefinjenom maniru. Nije, i to je možda žalostan gubitak za botaniku, a možda i za folklor. Ipak, Teri je uskoro napunio četiri godine, pa su ga po protokolu otrgli iz neparfemisanog salona i strpali ga u uobičajenije okruženje Holtspurske osnovne škole, dva kilometra peške od kuće, na Trešnjevom drumu, na zapadnom obodu Bekonsfilda.

Stigao je s jednim danom zakašnjenja. Njegovi roditelji su rezervisali porodično letovanje u Kornvolu i nisu imali nameru da ga prekidaju zbog nečeg tako nebitnog kao što je detetov prvi dan u novoj obrazovnoj ustanovi. Teri je kasnije tvrdio da ga je ova lakomislena odluka izdvojila od vršnjaka još prvog dana – koji je, za sve ostale, naravno bio drugi dan. Ako ništa, to mu je svakako uskratilo izbor civiluka. Svako dete je iznad svoje kukice za jakne imalo sliku da bi ih lakše raspoznavali. Umesto da, kao ostali, bude u prilici da prisvoji kaubojski šešir, slona ili tenk, njemu je preostala samo jedna slobodna kuka, koja je sumorno štrčala ispod bednog crteža dve trešnje.* „A mogao je od mene biti opasan igrač...“, pisao je Teri žalostivo.

* Ovde, psihološki gledano, verovatno možemo naći ubedljiviji uzrok Terijeve fobije od kašnjenja (ukoliko neko poželi da ga traži) nego u njegovom kasnom dolasku u salu za porođaj, iako je u sopstvenoj analizi pre naginjao ovom drugom.

Čak i kad se navikao na staranje, po svemu sudeći, ljubazne gospođe Smit, učiteljice za najmlađe, Teri se mučio u školi. Ništa mu nije lako išlo. Počeo bi da piše levom rukom i na pola strane prešao na desnu.* Barem u početku, kao da nije želeo da nauči da čita. Činilo se da bi se radije pentrao na klupu nego sedeo u njoj. Delovalo je kao da, u celini, nije u stanju da se usredsredi – ili bar da se usredsredi na ono što su nastavnici želeli, u doba dana kada su nastavnici to želeli. „Mogao sam satima da visim naglavačke s lešnika u našem dvorištu“, primetio je Teri, blago uvređenim glasom nekoga čiji talenat nije dobio zaslužen priznanje. Ipak, u školi su zahtevali od njega nešto više, a ne samo sposobnost da visi naglavačke, a on još nije shvatao kako treba da se postavi.

Ono najvažnije, međutim, kod ovog deteta – „onog malog s krastavim kolenima i neprestanim osećanjem pritajenog straha“, kako je Teri opisao sebe – bila je očita pamet. I zaista, u ponečemu je i prednjačio. Očigledno je razmišljao o svemu i svačemu. Zašto se, pitao je majku jednog dana, ona legendarna Fidipidova trka zove Maraton? Ako autobusima napred piše odredište, a ne mesto polaska, valjda bi i trka, strogo gledano, trebalo da se zove Atina. Majka nije imala odgovor na to.

I svakako je svašta znao. U samom početku veoma se potresao što su – kada je učiteljica pitala razred odakle dolazi kiša, a Teri istog časa podigao ruku i odgovorio: „Iz mora“ – vršnjaci prsnuli u podrugljiv smeh, a učiteljica ga blago ispravila, pošto je očekivala odgovor „iz oblaka“. Ipak, Teri je *znao* da je u pravu. Tako to ide s padavinama. Dakle, kakva je to škola gde te nagrađuju zato što si dokučio šta učiteljica hoće da čuje, a ne kako glasi pravi odgovor?

Direktor Holtspurske škole bio je čovek po imenu Henri Vilijam Tejm. S naočarama debelih okvira i brkovima, pažljivo

* Ovo se s vremenom razrešilo samo od sebe, i Teri je postao potpuni dešnjak. Ipak, i kao odrastao, ako bi escajg bio „pogrešno“ postavljen na stolu, on bi, ne primetivši, uzeo nož i viljušku i prionuo na posao.

nalakirane kose, H. V. Tejm je bio krupna zverka u sopstvenoj školi – pisac i producent školske pantomime koja se održavala svake godine i u kojoj je i sam voleo da učestvuje, često u ulozi džina. Posvetio je školi trideset jednu godinu svoje karijere. Bio je revolucionarna ličnost, u izvesnom smislu, i zavređuje veliko divljenje. Tejm se istakao zastupajući tada spornu ideju da bi trebalo držati časove seksualnog obrazovanja u školama, i to deci u najvišem razredu osnovne škole.*

Nažalost, zadobio je beskrajn prezir porodice Pračet, i to ne svojim pionirskim pristupom seksualnom obrazovanju, već odlukom da razvrsta učenike u dva smera: na one koji bi, po procenama, mogli položiti maturalni ispit i upisati se u bolju mesnu srednju školu – i na one koji navodno neće to moći. S jedne strane deone linije bile su ovce, kako je Teri smatrao, a s druge koze. Po Terijevim rečima, ova podela holtspurškog krda odigrala se kad su deca imala samo šest godina. Na njegovu, i naročito Ajlininu pometnju, Terija su svrstali među koze. Ova preuranjena procena Terijevih sposobnosti, protumačena kao dokaz Tejmove „žestoke netrpeljivosti“, bila je – mislim da ne preterujem kada to kažem – izvor ogorčene kivnosti koja je potrajala čitavog života. Činilo se da potvrđuje Terijeve najgore slutnje – da cilj škole nije da te podstakne da nešto postigneš, već da te natera da ostaneš tu gde jesi, da se držiš mesta koje su ti dodelili; sa ovom slutnjom se, s razlogom, slagao i Terijev otac, koji je svojevremeno došao na maturalni ispit i našao se pred pitanjima iz oblasti koju mu nastavnici naprosto nikad nisu predavali.

Kada su ga, 2011. godine, zamolili da napiše nekoliko reči povodom šezdesetogodišnjice škole, Teri je vedro pristao, ali

* Šezdesetih godina dvadesetog veka Tejm je napisao dva ključna obrazovna teksta iz ove oblasti: *Vreme je da se odraste* i *Piter i Pamela rastu*. Primera radi, evo rečenice iz drugog teksta: „Ako je dečak zdrav, bavi se sportom i naporno vežba, spermatozoidi će se resorbovati u telo i vlažni snovi neće biti tako česti.“ Valjda ništa na svetu ne zastareva tako brzo kao revolucionarni saveti iz oblasti seksualnog obrazovanja.

je odlučio da ne ulepšava previše. „Ako ćemo pravo, ne mogu reći da se s mnogo topline sećam Holtspurske škole“, pisao je. Onda je, podjednako vedro, preuzeo krivicu na sebe: „Ipak moguće je da je to tako zato što sam bio pravi-pravcati blesan i sanjalica.“ Svejedno, mislim da ni na tren nije verovao kako je zapravo sam kriv. Teri je čitavog života smatrao da bi škole bile daleko bolje ako bi se potrudile da podrže i podstaknu blesane i sanjalice.

Pošto su joj sina svrstali u grupu B, Ajlin je rešila da to nadomesti. Ako je škola njenom jedincu namenila lošiji kalup, onda će ona dati sve od sebe da jedinac iz dotičnog kalupa iskipi. Ona dva kilometra do škole postala su vreme za dodatnu nastavu, prilika da prenese Teriju znanje i da ga pogura napred, pošto je škola očito odustala od njega.

„Delila je obrazovanje šakom i kapom, kao da je pred istekom roka“, pisao je Teri. „Pričala mi je o kraljevima i vitezovima, Robinu Hudu i kamilama. Pričala mi je da monasi žive u manastirima a majmuni na drveću i da je važno ne pomešati to dvoje. Pričala mi je da je Amerika vrlo daleko i da bi ti trebalo hiljadu funti da stigneš onamo. Takođe je pevala pesme i pričala mi priče koje je čula od sopstvenog dede Irca; usput mi je, pored ostalog, razotkrila i da su pčele u stvari vile, ali ja sam to zapažanje smatrao neprosvećenim. Da li sam u to vreme uopšte znao šta ta reč znači? S takvom mamom, nikad se ne zna.“

Kako bi ga podstakla na čitanje, Ajlin mu je ponudila po peni za svaku stranicu koju lepo pročita. Teri, koji je znao da se peniji mogu menjati za bombone sa anisom, prihvatio je izazov. „Nisam bio glup“, rekao je, „umeo sam dovoljno dobro da sričem da nekako izađem na kraj s tim. Ali nisam bio naročito poletan što se tiče čitanja. Provlačio sam se. Mislio sam da je to dovoljno. Mama se nije slagala.“

Kako se mala matura bližila, Ajlin je počela da uveče, kod kuće, daje Teriju ispite iz prošlih godina. Kada je videla da su mu teški, platila je da jednom nedeljno odlazi kod neke

nastavnice u penziji na dopunsku nastavu. Teri neće pasti ispit, ma šta da mu je sistem namenio. Ajlin to neće dozvoliti.

Danas možda imamo drugačiji utisak, ali u posleratnoj Britaniji se nije naročito često išlo u crkvu. U anketi 1948. godine samo je petnaest posto ispitanika odgovorilo da je prethodne nedelje bilo u crkvi. Otprilike u to vreme, prilikom istraživanja o odlasku na misu, sprovedenog u Londonu, samo jedan od deset učesnika je odgovorio da „prilično redovno“ odlazi u crkvu, a Nadbiskupski savet je izvestio da „devedeset posto ljudi ne ide nikad u crkvu ili ide retko“*. Dejvid i Ajlin Pračet su dakle neupitno bili među većinom koja je zaključila da im je institucionalizovana religija uglavnom nebitna u životu. Samim tim, Teri je mogao da, u uvodnom profesorskom predavanju na Triniti koledžu 2010. godine, ispriča sledeće o roditeljima: „Odgajali su me s dobrotom, a kad je bilo potrebno, uz dodatak kratke i delotvorne strogoće i – zauvek neka im je hvala na obzirnosti – bez ikakvog verskog vaspitanja.“

Ajlin je odrasla kao katolikinja, ali davno pre Terijevog rođenja više nije bila aktivna vernica, a zbog odluke da se uda za anglikanac u anglikanskoj crkvi navodno je dobar deo familije prekinuo odnose s njom. Posledice su, kao nalet vazduha posle eksplozije potekle iz ovog raskola, potrajale zauvek; zato Teri naprosto nikad nije upoznao izvestan broj tetaka i ujaka sa strane Kernsovih. Kod kuće kao da se nije mnogo razgovaralo o hrišćanstvu. Sa šest godina Teri je sasvim slučajno naišao na jedini zaostatak iz Ajlinine katoličke prošlosti – malo, jeftino drveno raspeće na stočiću sa ogledalom u roditeljskoj sobi; uzeo

* Izvor: *Religion in Great Britain, 1939–99: A Compendium of Gallup Poll Data (Religija u Velikoj Britaniji 1939–99: rezultati anketa)*, Clive D Field; i sjajna istorijska knjiga: *Austerity Britain 1945–51 (Britanija u oskudici 1945–51)*, David Kynaston.

ga je i odneo joj ga sa ovim besmrtnim rečima: „Mama! Našao sam neki štap sa akrobatom.“

Ajlin ga je samo ispravila i objasnila mu šta je to tako obazrivo da Teri praktično više i nije razmišljao o ovoj neobično razapetoj i ranjenoj prilici s pregačom. Ipak to raspeće je imalo skromno ali sigurno mesto u svakoj kući u kojoj je Ajlin živela, uključujući i sobu u staračkom domu u Solsberiju, gde je provela poslednje dane. Posle njene smrti Teri i ja smo sve pregledali u potrazi za njim; kad ga nismo našli, on je bio očajan. Kada sam konačno naišao na raspeće, ugurano iza nekih drugih ukrasa, Terijevo olakšanje je bilo gotovo opipljivo. Odneo ga je u Kapelu i držao ga je u ruci dok je diktirao nekoliko rečenica o tom dobu svog života.

„Ne znam kakvu je utehu nalazila u tom malenom, žalosnom licu“, rekao je Teri, „ali ja sada pred sobom vidim lice skromnog stolara koji je osetio potrebu da kaže ljudima da budu dobri jedni prema drugima – a to je zlatno pravilo mnogih mudrih ljudi – i, kao nagradu za trud, jedan tiranin ga je mučio do smrti na zahtev fanatika. Možda pouka glasi da se ne osvrćemo na tirane i da svrgnemo fanatike.“

Slično tome, kako je Teri voleo da istakne, Hristova poruka se ne razlikuje mnogo od Bilove i Tedove poruke u *Bilovoj i Tedovoj sjajnoj pustolovini*: budite sjajni jedni prema drugima. I, po Terijevom mišljenju, zašto bi iko poželeo da protivreči tako odličnoj poruci?

U svakom slučaju, Terija svakako nisu vodili u crkvu, niti se porodici naročito dopadao mesni sveštenik, prečasnii Oskar Masprat, anglikanski vikar Crkve Svetog Trojstva u Penu. Bio je visok i mršav, i za Terija, koji je kao dete pogrešno čuo, zauvek je ostao prečasnii Maskrat*. Prečasnii Maskrat se vrlo brzo zamurio Dejvidu i Ajlin navikom da se pripadnicima pastve – „ili bar onima iz radničke klase“, smrknuto je izneo Teri – obraća samo prezimenom.

* Engl.: *muskrat* – vodeni pacov, bizamski pacov. (Prim. prev.)

Vikar je još i više izgubio naklonost porodice kada je, u vreme za čaj, svratio do njih i malu, ukrasnu Budinu statuu od bronzne, smeštenu u dnevnoj sobi (Terijev otac ju je doneo iz Indije) nazvao „paganskim idolom“. Navodno, Ajlin je zbog ove uvrede izbacila prečasnog Masprata iz kuće – „naglavačke je izleteo pravac napolje“, prema živopisnijim verzijama priče. Uz koliko nasilja je vikar izbačen nikada nećemo saznati, ali svakako više nije svraćao na čaj. Kad se Terijev otac te večeri vratio s posla i čuo pojedinosti ovog susreta, istog časa je nazvao vikara „licemernim matorim davežom“. „Nikad ranije nisam čuo reč 'licemeran'“, rekao je Teri, „pa sam je sačuvao za kasniju upotrebu.“

Šteta je što se tako završilo, možda. Nagonski sumnjičavi prema autoritetu i institucijama, Teri i njegovi roditelji su izgleda malo potcenili prečasnog Oskara Masprata. U svakom slučaju, buduće Terijeve novine, *Baks fri pres*, našle su dovoljno izuzetnih elemenata u životu tog čoveka da bi odštapale trodelni članak u njegovu čast 1988. godine, u serijalu *Zanimljivi vikari iz Pena*. Kao vojni kapelan za vreme rata, prečasní Masprat je bio u bici kod El Alamejna, prisustvovao je opsadi Malte i bio je u Normandiji na Dan desanta; 1962. godine su ga pozvali u Vašington da predvodi anglikansku molitvu tokom Kubanske raketne krize; i održao je opelo na neizbežno tajnoj sahrani špijuna Donalda Maklina 1983. godine. Sve u svemu, zvuči baš kao vikar s kojim bi Teri rado proćaskao. Avaj, obraćao se Dejvidu Pračetu s „Pračete“ a ne „Dejve“ i (navodno) nije iskazivao poštovanje prema drugim kulturama kada je govorio o njihovom Budi, pa ništa od toga nije bilo.

Godine 1957, kada je Teri imao devet godina, porodica je napustila iznajmljenu kolibu i preselila se kilometar i po na jug, u Aper rajding br. 25 u Holtspuru – pretposlednju kuću u devetočlanom nizu jeftinih, zbijenih novogradnji na zapadnom obodu Bekonsfilda, blizu Terijeve osnovne škole. Pračetovi su – što je predstavljalo značajan napredak – sada

imali na raspolaganju kojekakve luksuze kao što su tekuća voda (*i hladna i topla*), prava kuhinja umesto perionice, krov s dobro pričvršćenim crepom i (najbolje od svega) kupatilo s kazančetom, tako da se mogla puštati voda.

Pošto je kuća bila na obodu novosagrađenog naselja, odande je neometano pucao pogled na susedne poljane. I zaista, Teri je mogao da izviri kroz kuhinjski prozor i obuhvati pogledom čitav nekadašnji put do škole, pa čak i dalje od toga, sve do Pena. Ova panorama obuhvatala je i parohijski dvor omraženog prečasnog Masprata, zgradu koja je, po vedrom danu, često odbleskivala sunčevu svetlost; odatle je potekla šala koju je Terijev otac stalno ponavljao, prigodno zlokobnim glasom: „Sunce obasjava pravедnike.“ Teriju se činilo da je roditeljima u početku pomalo žao što odlaze iz stare kuće, uprkos ubilačkim crepovima i svemu ostalom. „Ipak, posle nekoliko kupanja, nisu više bili tako tužni.“ U ovoj kući će Teri živeti dok se ne oženi.

U ovo doba Terijeva interesovanja se više nisu svodila samo na veranje po drveću. Školski program ga nije privlačio, ali kojekakve vanškolske aktivnosti svakako jesu. Jednom prilikom otac je pozvao Terija da zajedno naprave kristalni prijemnik – bežični radio bez baterija, koji bi Teri mogao da sluša u svojoj sobi. Pretresli su prašnjave kutije u baštenskoj šupi u potrazi za starim slušalicama i ostalim potrepštinama za pravljenje antene. „Te večeri“, primetio je Teri, „postao sam štreber a da to nisam ni znao.“

Iz električnog kola tog prvog kristalnog radio-aparata izrodila se legenda: Teri, marljivi pomorac na radio-talasima, koji nikad nije mogao da se odvoji od bilo kakve mašinerije, čuvao je ovo čudo, spakovano u kutiju, sve do kraja života. Imajući u vidu da je najjasniji radijski signal uglavnom bio treći program *Bi-Bi-Sija*, s trezvenim nizom ozbiljnih razgovora i vrlo intelektualne klasične muzike, zvučni prostor su uglavnom ispunjavali dr Leon Rot, koji je držao predavanja na temu „Mita, nauke i

religije“, i Alfred Brendel, koji je svirao Buzonija. Ipak, Teri je očarano sedeo i slušao jer su zvučni talasi koji iz sveta pristižu pravo u tvoju spavaću sobu, i to bez baterija, svakako neka vrsta magije. U vreme obroka roditelji su se navikli da odlaze u njegovu sobu i izvlače ga ispod slušalica.

Pod očevim uticajem postepeno se privoleo da iščitava stranice časopisa *Praktični radio* – „Praktično da je radio“, kako su ga prozvali: bibliju koja je izlazila iz štampe jednom mesečno (cena: šiling i tri penija), namenjenu mladim posvećenicima koji traže prosvetljenje u pažljivo nacrtanim šematskim dijagramima za pravljenje, recimo, antene otporne na radio-smetnje ili brodskog prijemnika i prijemnika srednje frekvencije.

Teri će naučiti da marljivo štedi i da, uprkos ograničenim novčanim sredstvima, kupuje dragocene delove. Sećao se kako je sa ocem otišao u radionicu za popravku televizora u Bekonsfildu, pružio novčiće preko tezge i ponosno izašao s jednim jedinim tranzistorom veličine nokta na palcu, u papirnoj kesici. Nešto kasnije kupio je i držač za tranzistore da lakše prebacuje dragoceni, jedini tranzistor iz jednog projekta u drugi a da mu ne ošteti majušne, krhke nožice. I shvatiće da struja može biti zabavna, naročito kad umeš da povežeš kvaku šupe sa aparatom za magnetno paljenje motora, tako da oca malo drmne struja. Otac je navodno bio ponosan na njega čim su prestali da mu trnu prsti.

Takođe, bio je tu svemir. Bilo je to odlično vreme da se zanimaš za noćno nebo – sredina i kraj pedesetih godina prošlog veka, kada su se Amerika i Sovjetski Savez takmičili ko će pre ostvariti svoje istraživačke planove, a na vestima se stalno pričalo o raketama nezamislive snage, satelitima i mogućnosti (koliko skorašnjoj?) da se čovek pošalje u svemir. Teri je svakako bio opčinjen, a nadahnula ga je i firma za proizvodnju čaja po imenu *Brak bond*.

Godine 1956. osmogodišnji Teri je nagovarao članove porodice i sve ostale poznanike da požure s potrošnjom čaja ne bi li

Teri kompletirao zbirku kartica iz kutija *Bruk bondovog* čaja; tema im je bila „put u svemir“. Album za kartice (cena: šest penija) imao je plave korice sa upečatljivim natpisom: „Zbirka od pedeset oslikanih kartica o astronomiji, odobrio doktor A. Hanter, sekretar Kraljevskog astronomskog društva“. Teri se divio crtežima planeta u boji, upijao je podatke na poleđini kartica i sve ih je skupio. Ovo je u njemu probudilo poletno zanimanje za astronomiju, koje ga nikad nije napustilo.

Mnogo godina kasnije, pošto mu je prvobitna zbirka odavno nestala, Terija je spopala iznenadna želja da opet poseduje taj album firme *Bruk bond*, čisto da vidi je li još onako magičan. Rad u Kapeli privremeno je stao dok smo otvarali *Ibej*.

Ispostavilo se da su seriju kartica štampali dvaput, 1956. i 1958. godine. Izdanje iz 1956. bilo je ređe, s rečima „Prodaje se uz kutije najboljih *Bruk bondovih* i *Edžletovih* čajeva“ na poleđini svake kartice, a ne, kao 1958, „prodaje se uz kutije najboljih *Bruk bondovih*, *P. Dž. Tipsovih* i *Edžletovih* čajeva“. Za jednog puristu to je bitna razlika. Poželjnija verzija iz 1956, koju je Teri sigurno svojevremeno posedovao, mogla se nabaviti za trista funti, a ona iz 1958. za šezdeset – i znam za koju bih se ja, kao zagriženi kolekcionar, odlučio na Terijevom mestu. Ali Teri, koji nije voleo da rasipa novac čak ni kad je mogao to da priušti, kupio je onu od šezdeset funti. Istina: postigao je ono što je hteo. Kad je paket stigao poštom, nežno ga je odvio i oprezno okretao stranice. Slika na kartici broj devet, „planete i njihovi meseci“, prva koju je kao dete ugledao, sada ga je opet privukla nekakvom naročitom gravitacijom, i činilo se da godine nestaju kao rukom odnesene. „Kao onaj tip Prust“, izneo je Teri, donekle zanesen. „Pojede keks i vrati se u prošlost.“ Pa, stvarno.*

* Čulni portal Marsela Prusta zapravo je kolačić madlen, što je Teri, razume se, vrlo dobro znao, ali je smešniji ako kažeš „keks“, a i ne zvuči toliko pretenciozno.

Kao svedok rađanja novog interesovanja – i orna, kao i uvek, da podstakne sve što bi Teriju moglo prokrčiti put do budućeg, pionirskog zaposlenja koje će zadiviti narod, a možda i promeniti svet – majka je odvela Terija da odgleda svetlosni spektakl u Londonskom planetarijumu, pod čuvenom svetlozelenom kupolom u Marlborough Roadu. Sigurno su otišli ubrzo nakon što je predstava otvorena za javnost u martu 1958; na ovom izletu je Teri opet ostao potpuno opčinjen, i to mu je oblikovalo životni put. Više od pedeset godina kasnije još se sećao „baršunaste tišine dok je svetlost kuljala, projektor se uz režanje budio i nebo se otvorilo na zemlji“. Posle ga je majka pitala bi li voleo da svrate u susedni muzej i razgledaju čuvene voštane figure Madam Tiso – što je praktično bio ritual odrastanja za većinu dece u drugoj polovini dvadesetog veka. Ipak, Teri je rekao da bi se mnogo radije vratio i opet odgledao svetlosni spektakl u planetarijumu, pa su to i uradili.

Uz pomoć reklamnog odeljenja fabrike čaja *Brook Bond* i tima za specijalne efekte u planetarijumu, Teri je uskoro postao mladi stručnjak za astronomska pitanja. I zaista, još kao deran u kratkim pantalonama, jednog jutra, uz doručak, spazio je grešku u opisu Marsa na poleđini kutije *Kelloggovog* kornfleksa i (ili na majčin podstreč ili na svoju malu, prepametnu ruku – ne zna se) vredno napisao proizvođaču pismo da mu skrene pažnju na grešku.

Avaj, pogrešio je zapravo Teri: masa Marsa je bila tačno onolika kako su i napisali na *Kelloggovoj* kutiji. Svejedno, dobio je ljubazan odgovor od proizvođača i, što je još bolje, nekoliko kutija kornfleksa na poklon – i time zadivio oca, čije je pokušaje da se domogne besplatnih proizvoda Teri upravo nadmašio. Dejvid Pračet je jednom pisao proizvođaču žileta i obavestio ga kako je uspeo jedno njihovo sečivo da koristi celih godinu dana, potajno ubeđen da će mu ovo svedočanstvo kvaliteta svakako doneti bar nekakvu zaradu. Nekoliko dana kasnije stigao mu je žalostivo mali koverat sa samo jednim novim žiletom i

pisamcetom koje je otprilike glasilo kako je firma oduševljena što je proizvod tako dugotrajan, i stoga „prilažemo zalihe za sledeću godinu“.

Kako bi ga još više ohrabрили, roditelji su kupili Teriju teleskop. Nije bio naročito dobar; kroz zamagljena stakla Jupiter je izgledao kao „drhturava lopta u duginim bojama“. Ipak, čemu mašta ako ne da nadoknadi upravo ovakve nedostatke? Teri je stajao u mračnom dvorištu na obodu Bekonsfilda i učio da se snalazi na Mesecu.

Onda je, iznenada, u Terijev svet ušla izvesna knjiga, a s njom i jedan jazavac, jedan vodeni pacov i žabac koji je umeo da vozi kola.

„Da u univerzumu ima bar malo teatralnosti“, pisao je Teri, „u tom trenutku bi se začulo jedno prodorno *ping*, verovatno odsvirano na harfi.“

Za Terija, ovo je bio odsudni trenutak, časak kada se sve iskristalisalo, minut kada je jedan tas prevagnuo, mašinerija se pokrenula i njegov život velikom brzinom krenuo u potpuno novom pravcu. S majkom i ocem je bio u poseti porodičnom prijatelju iz Londona, Donaldu Gibonsu. Teri se kasnije pitao da nije njegova majka unapred popričala s Donaldom – da nije sve od početka bilo zamka, još jedna Ajlinina spletkа da ga prodrma i pokrene. Nije ni bilo važno. Učinak je bio isti. Pre nego što je Teri tog dana pošao kući s roditeljima, Donald Gibons je otišao do police s knjigama, skinuo *Vetar u vrbaku* Keneta Grejama i pružio mu ga.

Kao što smo već pominjali, do tog trenutka je Teri oklevao da se upusti u čitanje, izuzev kada ga majka besramno potkupi. Možda se ovaj otpor već neprimetno topio. Svaka-ko jeste svojevolutno pročitao nekoliko stripova i u jednom je upoznao Supermena, posle čega je jedno vreme išao naokolo s crvenim peškirom vezanim oko vrata da mu bude neizostavni

superherojski ogrtač. I poprilično je uživao u školi kada je nastavnica čitala odeljenju klasik radničkog staleža iz pera Iv Garnet iz tridesetih godina dvadesetog veka – *Porodicu iz slepe ulice*. Tu se u koječemu mogao prepoznati.

Ali ovo? Ovo je bilo nešto na sasvim drugom nivou.

„Bila je tu neka krtica“, pisao je Teri, „ali ova se bavila profesionalnim spremanjem! Krtice, pacovi i žapci koji hodaju naokolo kao ljudi, u odeći? To je bio pravi Eldorado – svejedno što još nisam znao šta je Eldorado. Dok sam se najnovijim očevim autom vozio Zapadnom avenijom, čitao sam; čitao sam pri svetlosti uličnih lampi, koje uopšte nisu bile predviđene da obasjavaju književno prosvetljenje jednog malog dečaka na zadnjem sedištu, i zato mi je, do trenutka kad smo zaškripotali po šljunkovitom putu do kuće, pomalo igralo pred očima.

„Da je neko posmatrao sve to, video bi da, u spavaćoj sobi okrenutoj na jug, još gori veoma slabo svetlo. Bilo je veoma slabo jer je bilo ispod pokrivača.“

Teri je završio knjigu sutradan. I to je bilo to. Čitao je. Besplatno. Čitao iz zadovoljstva. „To bi ti se uvuklo pod kožu na neki čudan način, a da i ne primetiš. Kad smo kod toga, koliko je žabac veliki? One koji su nam živeli u dnu dvorišta mogao si da držiš na dlanu; ovaj žabac, *iako je i dalje bio žabac*, mogao je da vozi kola! Niko u knjizi se nije zgranuo zbog toga. Dakle, da biste uživali u njoj, morali ste se pretvarati da je svet malčice drugačiji nego što jeste. Meni je to sasvim odgovaralo.“

Vetar u vrbaku mu je dao pokretačku snagu. I, kao što ćemo videti, preobražaj je bio krajnje zapanjujući. Nakon oklevanja da čita ma šta, Teri će se baciti na posao da pročita *bukvalno sve*.

Pritom, uprkos zloslutnim predviđanjima H. V. Tejma, i kao dokaz da su svi zakulisni naponi Ajlin Pračet bili u potpunosti uspešni, Teri je položio malu maturu – bio je, navodno, jedini učenik iz kozjeg odeljenja kom je to pošlo za rukom. Kada ga vidimo sledeći put, nosiće dugačke pantalone. I, naravno, čitaće.